

27. Posunko, O. (2020). Katerynoslavskiy sovisnyi sud (1784–1855 rr.): etapy ta osoblyvosti diialnosti [Katerynoslav Conscientious Court (1784–1855): the stages and features of activity] *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, (6), 57–68. http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2020_6_7 (in Ukrainian).
28. Serdiuk, I. (2018). Dytna y dytynstvo v Hetmanshchyni: sotsialno-istorychni ta istoryko-antropolohichni vymiry: avtoref. ... kand. istor. Nauk [Child and childhood in the Hetman State: socio-historical and historical-anthropological dimensions: Extended abstract of candidate's thesis]. *Zaporizhzhia*, 36 p. (in Ukrainian).
29. Serdiuk, I. (2018). Malenkyi doroslyi: Dytna i dytynstvo v Hetmanshchyni XVIII st. [Little Grown Up: Child and Childhood in the 18 th century Hetmanate]. Kyiv: K.I.S., 456 p. (in Ukrainian).
30. Serdiuk, I. (2019) «Dytiache» povsiakdennia v Hetmanshchyni XVIII st. u dokumentakh pro «dorosli» deviatsii [«Childhood» everyday life in the Hetmanate of the 18th century in documents about «adult» deviations]. *Eminak*, (3 (27)), 68–75. https://www.researchgate.net/publication/338786166_Ditace_povsakdenna_v_Getmansini_HVIII_st_u_dokumentah_pro_dorosli_deviacii (in Ukrainian).
31. Shandra, V. (2011). Sovisni sudy v Ukraini (ostannia chvert XVIII – seredyna XIX st.) [Conscientious Courts in Ukraine (the last quarter of the 18th – the middle of the 19th century)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy, 266 p. (in Ukrainian).
32. Tereshchenko, O. (2013). Smert dytyny u mentalnosti ukrainskoho selianstva XIX st.: psykhologichni ta sotsialnyi aspekt (na materialakh Chernihivskoi hubernii) [The death of a child in the mentality of the Ukrainian peasantry of the 19th century: psychological and social aspects (based on materials from the Chernihiv governorate)]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, (6), 352–354 (in Ukrainian).

Received 09.08.2025

Received in revised form 22.09.2025

Accepted 14.10.25

DOI: 10.15421/272525

УДК 94: 323.281] (477.63) (092) “1937/1938”

О. О. Чепурко, О. В. Бойко

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна
Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. І. Яворницького,
Дніпро, Україна*

«РОЗПЛАТА ЗА ХВИЛИНИ МАЛОДУШНОСТІ»: ПРОФЕСОР ОЛЕКСАНДР МІКЕЙ – ЖЕРТВА РАДЯНСЬКОЇ РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ*

E-mail: chepurko_oleksandr@dnu.dp.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0725-5722>

E-mail: boyaoleg@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7402-3155>

Анотація. Статтю присвячено репресивній справі вченого-геолога Олександра Мікея як типовому прикладу переслідування інтелігенції радянською владою в добу «Великого терору» – одному з найтрагічніших періодів української історії. Нові можливості для детального вивчення трагічного періоду життя вченого з'явилися внаслідок виявлення в

* Статтю підготовлено відповідно до завдань ініціативної науково-дослідної теми кафедри історії України «Теоретичні та прикладні аспекти історичної україністики»; номер держреєстрації 0125U002261

архівному підрозділі Управління СБУ по Дніпропетровській області його архівно-слідчої справи. Це – унікальне джерело, що містить деталізовану інформацію і дає змогу дослідити причини репресій, деталі слідства та, зрештою, якнайповніше відновити картину трагедії, що спіткала вченого. **Мета** статті – на підставі аналізу архівно-слідчих документів з'ясувати обставини порушення та перебіг репресивної справи проти Олександра Мікея, визначити зміст звинувачень й особливості слідчої практики радянських органів держбезпеки в контексті політики сталінського режиму. **Основні результати.** У статті досліджується архівно-слідча справа Олександра Мікея як приклад фабрикації кримінальних обвинувачень радянськими репресивними органами в період «Великого терору». На основі введених у науковий обіг матеріалів показано, що звинувачення у належності до вигаданої контрреволюційної організації були безпідставними та сфальсифікованими. Це підтверджується: відсутністю реальних доказів; відмовою від «зізнань» під час суду та очних ставок; непослідовністю і суперечностями в матеріалах справи; фальсифікаціями і застосуванням незаконних методів слідства; формальним характером судового процесу. Автори аналізують методи слідства, характер судового процесу, а також наслідки для особистості, зруйнованої репресіями. Особлива увага приділена матеріалам додаткової перевірки 1940 р. та процесу реабілітації О. Мікея у 1956 році. **Висновки.** Стаття не лише уточнює біографію професора Мікея, а й висвітлює системність злочинів НКВС на прикладі справи Мікея та демонструє трагізм долі невинної людини в умовах тоталітарного режиму. Стаття має аналітичний характер.

Ключові слова: архівно-слідча справа, Великий терор, контрреволюційна організація, реабілітація, репресії, тероризм.

O. O. Chepurko, O. V. Boiko

*Oles Gonchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine
Dnipropetrovsk National Historical Museum named after D. I. Yavornytskyi,
Dnipro, Ukraine*

«PAYING FOR MOMENTS OF WEAKNESS»: PROFESSOR OLEKSANDR MIKEY – VICTIM OF THE SOVIET REPRESSIVE POLICY*

Abstract. The article is devoted to the repressive case of geologist Oleksandr Mikey as a typical example of the persecution of intellectuals by the Soviet authorities during the «Great Terror» – one of the most tragic periods in Ukrainian history. New opportunities for a detailed study of this tragic period in the scientist's life have emerged as a result of the discovery of his archival investigation file in the archives of the Security Service of Ukraine in the Dnipropetrovsk region. This is a unique source containing detailed information that makes it possible to investigate the reasons for the repression, the details of the investigation and, ultimately, to reconstruct as fully as possible the tragedy that befell the scientist. **The purpose** of the article is to analyse archival investigative documents to determine the circumstances of the violation and the course of the repressive case against Oleksandr Mikey, to identify the content of the charges and the peculiarities of the investigative practices of the Soviet state security organs in the context of the Stalinist regime's policy. **Main results.** The article examines the archival and investigative case of Oleksandr Mikey as an example of the fabrication of criminal charges by the Soviet repressive authorities during the «Great Terror». Based on the materials introduced into scientific circulation, it has been shown that the accusations of belonging to a fictitious counter-revolutionary organisation were groundless and fabricated. This is confirmed by: the absence of real evidence; the refusal to «confess» during the trial and confrontations; inconsistencies and contradictions in the case materials; falsifications and the use of illegal investigation methods; the formal nature of the trial. The authors analyse the methods of investigation, the nature of the trial, and the consequences for a person destroyed by repression. Particular attention is paid to the materials of the additional investigation in 1940 and the rehabilitation process of O. Mikey in

* The article was prepared in accordance with the tasks of the initiative research topic of the Department of History of Ukraine «Theoretical and Applied Aspects of Historical Ukrainian Studies»; state registration number 0125U002261

1956. **Conclusions.** The article not only clarifies the biography of Professor Mikey, but also highlights the systematic nature of the NKVD's crimes using Mikel's case as an example and demonstrates the tragedy of an innocent person's fate under a totalitarian regime. The article is analytical in nature.

Keywords: archival investigation file, Great Terror, counter-revolutionary organization, rehabilitation, repressions, terrorism.

Всуп. Доба «Великого терору» – один з найтрагічніших періодів української історії, коли радянський режим зламав долі тисяч інтелектуалів. Серед жертв політичних репресій був і Олександр Якович Мікей (рис. 1) – перспективний молодий науковець, педагог, затребуваний освітніми закладами Дніпропетровська. У 1930-х роках він викладав у Дніпропетровському університеті (ДДУ), Дніпропетровському гірничому інституті (ДГІ), Дніпропетровському металургійному інституті (ДМІ), Дніпропетровському хіміко-технологічному інституті (ДХТІ). Його внесок у науку мав бути більшим, якби не дії радянської карально-репресивної машини, яка нещадно знищувала таланти.

Історіографія та джерела. Історія життя та наукових здобутків О. Мікея вже висвітлювалися в окремих публікаціях. Так, коротка біографічна інформація про нього містилася в ювілейних виданнях Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара 2008 і 2018 років¹, а також Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» 2009 та 2020 років². Саме тут професор Мікей відбувся як викладач і вчений. Були опубліковані листи Олександра Мікея, адресовані Володимирі Вернадському з 1929 р. до 1943 р., які є цінним джерелом для вивчення наукового життя епохи. У них міститься інформація про геологічні дослідження та наукові інтереси Мікея, новини з його професійної діяльності, відображено коло його наукових зв'язків³.

Біографічні дані щодо О. Я. Мікея містяться також у друкованих енциклопедіях, біобібліографічних виданнях і довідниках⁴. Окремі відомості також подані на онлайн-ресурсах, зокрема в реєстрах репресованих («Безсмертний барак», «Відкритий список») та онлайн-енциклопедіях («Вікіпедія», «Къырым Къарайлар», «Циклопедія»)». Існують біографічні нариси та статті, присвячені науковій діяльності Олександра

Рис. 1. Олександр Якович Мікей

Джерело: URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мікей_Олександр_Якович#/media/Файл:Aleksandr_Mikey.jpg

¹ Світленко С. І., Мирончук В. Д. Мікей Олександр (Ісаак) Якович. *Професори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: біобібліографічний довідник*. Дніпро: ЛІРА. 2018. С. 209–210; Терновський А. М. Мікей О. Я. *Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: Біобібліограф. довідник*. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2008. С. 307–308.

² Професори Національного технічного університету «Дніпровська політехніка». 1899–2019. Дніпро: НТУ «ДП», 2020. С. 246; Професори Національного гірничого університету. 1899–2009. Дніпропетровськ: НГА України, 2009. С. 49.

³ В. І. Вернадський і Україна: з листування. Кн. 2: К–Я. Офіційне. Родинне / С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко та ін., уклад. Київ: НАН України, 2019. С. 159–175.

⁴ Макаренко Д. Є. Голгофа українських геологів: зб. біограф. інформації. Київ: Логос, 2007. С. 124–128; Мікей Олександр Якович. *Енциклопедія сучасної України: у 30 т.* (І. М. Дзюба та ін., ред. кол.). Т. 20. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018; Наука и научные работники СССР. Научные работники СССР без Москвы и Ленинграда. Москва: Комиссия «Научные учреждения и научные работники СССР», 1928. С. 255.

⁵ Мікей Олександр (Ісаак) Яковлевич. URL: <https://bessmertnybarak.ru/books/person/1729516>; Мікей Олександр Яковлевич (1901). URL: [https://ru.openlist.wiki/Мікей_Олександр_Яковлевич_\(1901\)](https://ru.openlist.wiki/Мікей_Олександр_Яковлевич_(1901))

⁶ Мікей Олександр Якович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мікей_Олександр_Якович; Мікей Олександр Яковлевич. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Мікей_Олександр_Яковлевич; Полканов Д. Олександр Мікей. URL: <http://karai.crimea.ru/213-aleksandr-mikejj.html>; Олександр Яковлевич Мікей. URL: https://cyclowiki.org/wiki/Олександр_Яковлевич_Мікей

Мікея⁷, обставинам репресивних дій щодо вченого⁸. Проте весь комплекс матеріалів самої слідчої справи, попри змістовний потенціал, дотепер не був залучений у процес відтворення життєпису відомого науковця.

Нові можливості для детального вивчення життя і діяльності вченого з'явилися внаслідок виявлення в архівному підрозділі Управління СБУ по Дніпропетровській області архівно-слідчої справи Олександра Мікея. Це унікальне джерело, що містить докладну інформацію (протоколи допитів, анкети заарештованого й інші матеріали) і дає змогу дослідити причини репресій, деталі слідства та, зрештою, якнайповніше відновити картину трагедії, що спіткала вченого.

Під час підготовки статті використано комплекс загальнонаукових і спеціально-історичних методів. Основним став історико-біографічний метод, який дав змогу реконструювати життєвий шлях професора Олександра Мікея, з'ясувати обставини його арешту, слідства, судового процесу та подальшої реабілітації. Методи джерелознавчого аналізу застосовано для критичного вивчення архівно-слідчої справи, перевірки достовірності документів, умов їх створення та визначення інформативного потенціалу. За допомогою проблемно-хронологічного методу простежено послідовність подій і логіку розвитку репресивного процесу в контексті політики «Великого терору». У межах системного підходу справа О. Мікея розглядається не лише як особиста трагедія вченого, а і як елемент функціонування репресивного механізму тоталітарної держави. Також використано реконструктивний метод, який дав можливість відтворити цілісну картину перебігу слідства і суду на основі фрагментарних архівних свідчень.

Архівно-слідча справа О. Я. Мікея (№ 21669) складається з понад 50 документів на 106 аркушах. Документи представлені трьома основними групами: матеріалами попереднього слідства, судовими матеріалами та реабілітаційними документами. Такий розподіл дає змогу не лише проаналізувати механізми політичних репресій, а й простежити процедури перегляду справи та відновлення історичної справедливості.

Матеріали слідства надають можливість відтворити хронологію та механізми репресивних дій і включають: постанови про початок провадження, арешт та висунення звинувачення; протоколи обшуків; анкету заарештованого; постанови про продовження терміну утримання під вартою; заяву і протоколи допитів О. Я. Мікея; витяги з протоколів допитів інших обвинувачуваних (О. Свідельського, М. Куїса, В. Фінкельштейна) і протоколи очних ставок; обвинувальний висновок.

Судові матеріали складаються з протоколів закритого судового засідання та вироку Військової колегії Верховного суду СРСР. Третя частина справи містить матеріали, що фіксують спроби О. Я. Мікея довести свою невинність. До них належать: скарга та заява О. Я. Мікея, подані вже в ув'язненні; протоколи допитів свідків, що проводилися працівниками військової прокуратури у 1940 р. та 1955 р.; оглядові довідки щодо справ інших осіб, звинувачених у контрреволюційних діях і пов'язаних зі справою О. Я. Мікея; висновок у справі О. Я. Мікея та визначення Військової колегії Верховного суду СРСР від 14.03.1956 щодо його реабілітації.

⁷ Бараш Ю. С. Вклад днепропетровских караев в науку. *Святости и проблемы сохранения этнокультуры крымских караимов-караев: Материалы научно-практической конференции*. Симферополь: ДОЛЯ, 2008. С. 29–30; Микей Александр Яковлевич. *Караимы. Материалы к серии «Народы и культура»*. Книга 2. Т. 14. Москва: Наука, 1992. С. 140; *Геологи высших учебных заведений Южной России. Очерки по истории геологических знаний*. Т. 15. Москва: Наука, 1972. С. 120–121.

⁸ Беляков Л. П. *Лагерная система и политические репрессии (1918–1953)*. Москва; Санкт-Петербург: ВСЕГЕИ, 1999; За відсутністю складу злочину... (до історії політичних репресій 20-х – початку 50-х рр. XX ст. у Дніпропетровському гірничому інституті). Реабілітовані історією. Дніпропетровськ: НГУ, 2004. С. 139–142; Макаренко Д. Є. Знедолене життя професора І. Я. Мікея. *Геологічний журнал*. 1995. (1). С. 106–107; Микей Александр (Исаак) Яковлевич. *Репрессированные геологи* (3-е изд.). Москва; Санкт-Петербург, 1999. С. 215–216; Ченцов В. В., Єлінов І. М. Інтелігенція і влада на Дніпропетровщині. Деякі штрихи до взаємин. (1937–1938 роки). *Грані*. 2002. Вип. 3(23). Р. 22; Кузьменко М. М. Особливості політичних репресій проти педагогів Дніпропетровщини в 1930-х рр. *Грані*. 2002. Вип. 5(25). С. 14–19; Повернення із небуття: документи і матеріали про жертви сталінського свавілля у Дніпропетровському університеті. Дніпропетровськ: Промінь, 1995. С. 122–123.

Мета та предмет дослідження. Мета статті – на підставі аналізу архівно-слідчих документів з'ясувати обставини порушення та перебіг репресивної справи проти вченого-геолога Олександра Яковича Мікея, визначити зміст звинувачень і особливості слідчої практики радянських органів держбезпеки в контексті політики сталінського режиму. Предметом дослідження є репресивна справа професора Олександра Мікея як приклад переслідування інтелігенції радянською владою у 1930-х рр., що відображає механізми сталінського терору стосовно науковців та особливості їхнього подальшого шляху до реабілітації.

Основний матеріал та результати. Олександр (Ісаак) Якович Мікей – саме так, згідно з матеріалами слідства, фіксується його ім'я – народився 1 (14) жовтня 1901 року в Москві в родині службовця-караїма. Майбутній науковець навчався в московській гімназії, після закінчення якої переїхав до Катеринослава, до своєї сестри Віри Яківни та її чоловіка, відомого науковця Йосипа Ісааковича Танатара (1880–1961). Професор Гірничого інституту та засновник школи геологів, Танатар вплинув не лише на формування світогляду юного Олександра, але і його вибір майбутньої професії. З цією родиною Мікей був пов'язаний усе подальше життя: тут він мешкав до свого одруження у 1930-х рр., а після багаторічного ув'язнення отримав притулок і підтримку.

Анкетні дані архівно-слідчої справи дозволяють уточнити різні деталі біографії О. Я. Мікея. Так, хоча в армії він не служив, натомість у 1920 р. працював санітаром у Катеринославському гарнізонному ветеринарному лазареті [25, арк. 13зв]. У 1922–1926 рр. він навчався на геологічному факультеті Дніпропетровського гірничого інституту, після закінчення якого цілком присвятив себе науково-викладацькій діяльності.

У 1926 р., одразу після закінчення навчання, Олександр Мікей влаштувався на посаду асистента кафедри мінералогії Гірничого інституту під керівництвом професора Л. Л. Іванова. Неймовірно стрімко кар'єра молодого науковця пішла вгору. Уже восени 1929 р. він став професором Дніпропетровського державного університету (ДДУ)⁹, а в 1933 р. викладав на посаді професора аж у трьох провідних вищих навчальних закладах міста: гірничому та металургійному інститутах, а також у Дніпропетровському державному університеті¹⁰.

До його активної наукової діяльності входила й участь у геологічних експедиціях 1926–1929 рр. на Північний Кавказ, зокрема до Карачайської автономної області (1926 р.) та Армазької ущелини в Грузії (1927 р.). У 1930 р. створив кафедру геохімії з власною лабораторією, яка розпочала низку експериментальних та теоретичних робіт, зокрема в оборонній галузі. На момент арешту 30 травня 1937 р., Олександр Мікей був завідувачем кафедри та деканом геологічного факультету ДДУ, мав близько 50 наукових публікацій¹¹ різними мовами. Важливо зазначити, що політикою не цікавився і був безпартійним.

У 1937 р. сім'я Олександра Мікея складалася: з матері – Катерини Морісівни Мікей (75 років), пенсіонерки; дружини – Аліси Федорівни Мікей (21 рік), студентки 2 курсу медичного інституту та тримісячного сина Ігоря¹².

Аналіз матеріалів архівно-слідчої справи дозволяє не лише відтворити трагічні події 1937 року, але й подивитися на «злочин» і його розслідування, так би мовити, очима співробітників НКВС.

Ще до офіційного обвинувачення та арешту органи НКВС розпочали збір «компрометуючого» матеріалу у звичний для них спосіб. Основною підставою для порушення справи проти Мікея стали свідчення, письмово зафіксовані у витягах протоколів допитів обвинувачених О. Я. Скідельського, М. Г. Куїса та В. С. Фінкельштейна у квітні – травні 1937 р. У цих протоколах йшлося про те, буцімто Олександр Мікей був

⁹ Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області (АП УСБУ в ДО). Ф. 6. Оп. 1. Спр. 21669. Арк. 82зв.–83.

¹⁰ Там само. Арк. 82зв.–83.

¹¹ Там само. Арк. 82зв.

¹² Там само. Арк. 6–6зв.

членом т. зв. паритетного центру – керівного органу «троцькістсько-меншовицької організації Дніпропетровська». Крім того, під час допитів його ім'я сплигло у зв'язку з викриттям «контрреволюційної інженерської організації», що нібито складалася з «антирадянськи налаштованих фахівців».

Систематизація показів дозволяє відтворити структуру та склад цих «контрреволюційних сил», як їх уявляли чи, точніше, фабрикували слідчі НКВС. Згідно з цими витягами, у Дніпропетровську нібито діяли дві підпільні організації, об'єднані «паритетним центром». До його складу входили шість осіб: М. Б. Комаровський, М. Г. Куїс, В. С. Фінкельштейн, О. Я. Скідельський, О. Я. Мікей та П. І. Харитонов¹³.

До так званої троцькістсько-меншовицької організації слідство зараховувало 17 осіб. Серед них були партійні діячі, викладачі та керівники підприємств: Н. Л. Александров, М. Ю. Гольденберг, М. Б. Комаровський, Р. П. Філіппов, В. С. Фінкельштейн, Є. Я. Левітін, О. Я. Скідельський, С. В. Молчанов, А. С. Рева, М. В. Монахов, В. М. Фідоровський, Л. І. Фельдман, Я. М. Сандомирський, Сегалович, А. С. Ющенко, Мейеров, М. Г. Куїс¹⁴. До іншої, «контрреволюційної інженерської організації» «включено» шість осіб: самого Олександра Мікея, П. І. Харитонova, Шелудька, Міщенка, Лівшица, А. Т. Ведерка¹⁵.

Характерно, що в показах підслідних ішлося винятково про членство осіб у названих «контрреволюційних організаціях» та їхню загальну «антирадянську спрямованість». Впадає в очі відсутність конкретних прикладів ідеологічної чи практичної роботи допитуваних, окрім даних про «вербування» та склад «організацій», що свідчить про відсутність переконливої доказової бази.

Найбільше «викривальної» інформації щодо Олександра Мікея міститься у протоколі допиту колишнього меншовика, а на той час доцента та завідувача кафедри Дніпропетровського хіміко-технологічного інституту О. Я. Скідельського (1900–1937). За його словами, їхнє перше знайомство відбулося у 1930 р., проте лише навесні 1936 р. він дізнався від Фінкельштейна про належність Мікея до «організації». На допиті О. Я. Скідельський також «підтвердив» слідчому, що мав з Мікеєм розмови щодо «спільної контрреволюційної діяльності» та «висловлювали негативне ставлення до політики та заходів партії й уряду»¹⁶. За приклад він навів розмову, яка нібито відбулася в 1936 р. під час конференції з бурого вугілля у Дніпропетровську. Згідно з його свідченнями, Олександр Мікей цікавився конкретними «результатами роботи організації», а коли дізнався, що «кілька осіб уже спрямовано на Азото-Туковий комбінат із завданнями шкідництва», схвально зауважив, «що у мене для проведення практичної діяльності більше можливостей, тому що я безпосередньо пов'язаний з промисловими підприємствами, і вказав на свої труднощі в цьому відношенні через відірваність від промислових підприємств»¹⁷.

Найважливіше, що витяги з протоколів цих допитів датовані раніше за постанову «Про прийняття справи до провадження, обрання запобіжного заходу і пред'явлення обвинувачення» О. Мікею від 29 травня 1937 р., тому дає підстави вважати, що саме ці свідчення і стали формальним приводом для його «розробки» слідчими органами.

Наступний етап слідства включав арешт Олександра Мікея, офіційне висунення обвинувачень та обшуки. У вищезгаданій постанові «Про прийняття справи до провадження, обрання запобіжного заходу і пред'явлення звинувачення», органи держбезпеки, інкримінували Мікею злочини за ст. 54–10 ч. 1 та 54–11 КК УРСР, тобто «активну контрреволюційну троцькістську діяльність» і участь у «контрреволюційній троцькістській організації». Обвинувачення у важких злочинах дали слідчому молодшому

¹³ АП УСБУ в ДО. Арк. 35–37.

¹⁴ Там само. Арк. 35–45.

¹⁵ Там само. Арк. 35–37, 43–45.

¹⁶ Там само. Арк. 38–39.

¹⁷ Там само. Арк. 38–39.

лейтенанту держбезпеки Когану підстави задля обмеження свободи обвинуваченого й тримання Мікея під вартою¹⁸.

Дивна річ, але вже наступного дня після арешту, 31 травня 1937 р., Мікей написав заяву на ім'я начальника Управління НКВС, де визнав себе винним. У ній зазначив: «... визнаю себе винним у належності до контрреволюційної організації й вважаю за необхідне покінчити зі своїм минулим, заявляю про свій намір надати вичерпні покази щодо своєї діяльності та діяльності інших учасників вищезгаданої організації, яка ставила собі за мету підготовку контрреволюційного виступу та державного заколоту»¹⁹.

Така заява Олександра Мікея суттєво посилила доказову базу проти нього і прискорила подальші слідчі дії. Тож уже 1 червня 1937 р. слідчий підготував постанову «Про притягнення як обвинувачуваного», де його звинуватили в «активній участі в контрреволюційному підпіллі та проведенні контрреволюційної роботи» (ст. 54–11 та 54–8 КК УРСР).

Аналіз документів справи дозволяє виявити справжні причини такого швидкого визнання провини Олександром Мікеєм. Так, у скарзі, написаній ним 21 квітня 1939 р., тобто вже під час відбування покарання, згадуються ті важкі для нього дні, коли відірваному від звичних умов життя у пригніченому психологічному стані йому влаштували безперервну «камерну обробку» з боку співкамерників. З його слів, вони переконували в необхідності «писати все, що вимагає слідство», адже «так буде краще, інакше поб'ють і все одно напишеш», «так треба, й іншого виходу немає»²⁰. Особливо вплинув на нього моторошний випадок спроби самогубства старшого економіста планового управління будівництва Криворізького металургійного комбінату К. П. Розкішного (розстріляний 18 вересня 1937 р.). Пізніше Мікей відверто зізнався, що саме в результаті надзвичайного психологічного тиску «не витримав, проявив малодушність і сам себе обмовив»²¹. Як бачимо, це «зізнання» стало результатом не фізичного, а насамперед психологічного насильства.

Слідчі НКВС не поспішали допитувати Мікея, даючи більше часу поспілкуватися з турботливими співкамерниками. Перший допит, здійснений начальником 4-го відділу УДБ НКВС по Дніпропетровській області капітаном Волковим, відбувся лише 4 червня 1937 р. На ньому Олександр Мікей підтвердив свою участь у «контрреволюційній інженерській організації» та висловив готовність давати «відверті та вичерпні свідчення» для «викриття» її учасників²². З-поміж них окремо стоїть ім'я академіка С. Ю. Семковського.

Без перебільшення Семен Юлійович Семковський був помітною постаттю в наукових і політичних колах. Він був членом РСДРП з 1898 р. і активним меншовиком, але, що найголовніше – двоюрідним братом самого Лева Троцького (справжнє прізвище Семковського – Бронштейн). Цей факт уже сам по собі перетворював Семковського-Бронштейна на ідеальну мішень радянської репресивної машини.

Науково-педагогічна діяльність С. Семковського, який після розриву з меншовизмом присвятив себе академічній роботі, була надзвичайно вагомою. Упродовж 1920-х – 1930-х рр. він викладав у Києві та Харкові, мав ступінь доктора філософії та соціології, був академіком Всеукраїнської Академії наук, засновником першої в УСРР науково-дослідної кафедри марксизму і марксознавства.

Хоча на момент арешту і свідчень О. Я. Мікея академік Семковський був уже розстріляний (у березні 1937 року), цей факт анітрохи не завадив подальшій фабрикації справи; навпаки – він не міг спростувати надані під тиском свідчення Мікея.

Дійсно, епізод з Семеном Семковським був критично важливим для подальшого слідства. Згідно з показами Мікея, вони познайомилися ще в 1933 р. на всеукраїнській

¹⁸ АП УСБУ в ДО. Арк. 1–13в.

¹⁹ Там само. Арк. 10.

²⁰ Там само. Арк. 813в.

²¹ Там само. Арк. 813в.

²² Там само. Арк. 11–17.

конференції хіміків в Одесі, а наступного року зустрічалися в Харкові в Будинку вчених. Академік Семковський спочатку цікавився його працею, зв'язками у Дніпропетровську, а після того, як Мікей розповів про експедиції, «невдоволення науково-технічної інтелігенції» і знайомства з «інженерами-шкідниками» (Поповим, Колодяжним, Сушинським), звинуватив сталінське керівництво у «згубній для країни політиці» і залучив його до «контрреволюційної інженерської організації»²³. На завершення Мікею запропоновано зв'язатися з професором Фінкельштейном у Дніпропетровську.

У протоколі допиту Мікей також повідомив про іншого фігуранта справи – Фінкельштейна, який начебто під час зустрічі розповідав йому щодо «необхідності об'єднання всіх ворожих сил у боротьбі проти ВКП (б) і Радвлади», а також, будучи «вкрай озлобленим Сталіним», висловив сподівання на активне залучення до «контрреволюційного підпілля» науковців і фахівців.

Цікавою виглядає створена слідчим легенда щодо генезису антирадянських поглядів Олександра Мікея. На допиті він «згадував», як під час геологічних експедицій 1926–1929 рр. на Північний Кавказ познайомився з інженерами Поповим, Колодяжним та Сушинським, які висловлювали контрреволюційні погляди, переважно щодо перспективи розвитку СРСР. Науковець стверджував, що про їхню належність до «Промпартії» дізнався пізніше, коли тих уже викрили та засудили як «шкідників»²⁴. Як бачимо, ключову роль у поширенні в суспільстві негативних антирадянських настроїв органи держбезпеки приписували виключно впливам інших осіб, вороже налаштованих до радянської влади.

Саме цей період, за свідченням О. Мікея, став початком зародження його контрреволюційних поглядів, що проявлялося у вигляді невдоволення окремими заходами партії і уряду»²⁵, а «контрреволюційна» діяльність полягала у веденні «контрреволюційних розмов» з вороже налаштованими до політики партії спеціалістами. Він також пригадав епізод, коли у 1932 р. відмовився від мобілізаційної поїздки для участі у проведенні чергової пропагандистської кампанії.

У ході допиту О. Мікей визначив основні «завдання» організації: розширення її лав за рахунок «вороже налаштованих фахівців» та «науково-технічної інтелігенції»; проведення «шкідництва» і «диверсійних актів» у промисловості; дезорганізація роботи вишів і «підготовка неповноцінних кадрів»²⁶. Зауважимо, жодних конкретних методів, засобів, механізмів їх реалізації не було наведено.

Так само вбачаються й інші невідповідності з боку слідства. Наприклад, хоча О. Мікей перебував під вартою до грудня 1937 р., тобто завершення попереднього слідства, у справі відсутні постанови (окрім двох – від 26 та 27 липня)²⁷ про подальше продовження терміну утримання, що засвідчує або низьку якість комплектування архівної справи, або порушення процедур тримання під вартою. Крім того, у постановках щодо продовження терміну обмеження свободи від 26 та 27 липня 1937 р. Мікей фігурує як учасник «троцькістсько-меншовицької організації», натомість в інших документах його вже відносять до іншого антирадянського осередку – «контрреволюційної інженерської організації».

Попри тривале слідство О. Мікея, згідно з документами, допитували лише двічі – 4 червня та 4 грудня 1937 р. Проте були проведені очні ставки Мікея з іншими підслідними, де здебільшого повторювалися попередні покази щодо знайомств і вербовування в організацію. Водночас не обійшлося і без казусів. Так, 3 листопада 1937 р. під час очної ставки Олександра Мікея з асистентом геологічного факультету Андрієм Ведерком той не підтвердив ані своє вербування Мікеєм, ані належність до «контрре-

²³ АП УСБУ в ДО. Арк. 13–17.

²⁴ Там само. Арк. 12.

²⁵ Там само. Арк. 13.

²⁶ Там само. Арк. 16–17.

²⁷ Там само. Арк. 8–9.

волюційної організації»²⁸. Аналогічний випадок стався під час очної ставки з Павлом Харитоновим у грудні 1937 р. У відповідь на слова Мікея, що чув від Скідельського про належність Харитонova до «інженерсько-троцькістської організації», останній категорично заперечив свою участь у будь-якій «контрреволюційній» організації²⁹.

Укупі з вищепереліченими «прогалинами» в документації ці факти викривають крихкість слідства, його сумнівність в об'єктивності, неупередженості, натомість наводять на думку щодо вимушених «зізнань» і, зрештою, наявності брутальних фальсифікацій.

Другий і останній допит Олександра Мікея відбувся 4 грудня 1937 р. – через 187 днів після арешту. Цього разу він фактично повторив свої попередні свідчення, але з деякими новими деталями, ймовірно вигаданими самими слідчими у процесі творення справи. Ці нюанси мали пов'язати між собою підслідних науковців, інженерів для більшої переконливості в їхній контрреволюційній діяльності. Так, О. Мікей заявив, що нібито від професора Фінкельштейна дізнався про тісний зв'язок двох контрреволюційних – «інженерської» та «троцькістської» – організацій через їх керівний орган – «паритетний центр», а також про можливість застосування «індивідуального терору» для боротьби з керівництвом партії³⁰.

Нові зміни, вочевидь, ще не встигли засвоїти ні слідчий, ні сам арештант, бо під час другого допиту виникла, на перший погляд, невеличка плутанина. Коли слідчий Коган помилково запитав Мікея стосовно завдань його «троцькістсько-меншовицької організації» (попереднє слідство приписувало Мікея до «інженерської»), сам допитуваний, не вбачаючи помилковості у питанні, без жодних сумнівів почав давати відповіді-зізнання.

Та як би не вбачалася смиренність перед тиском і приписуваних Олександрю Мікею злочинів, у своїх показах стосовно професійної діяльності він проявляв неймовірну стійкість, заперечуючи обвинувачення. З-поміж них були такі: розвал геологічного факультету та «шкідництво в навчальному процесі»; «шкідницька робота» з вивчення мінералів глауконітів; зв'язок з ректором ДДУ Павлом Єфімовим, яким також цікавилися слідчі.

На другому допиті він спростував існування будь-яких організаційних зв'язків із ректором ДДУ Павлом Єфімовим, а прийнявши управління геологічним факультетом, навпаки, доклав усіх зусиль для поліпшення його роботи. Мікей детально пояснював слідчому, що його наукова робота з вивчення глауконітів для виробництва фарб була успішною, позаяк виготовлені фарби були передані для випробування до Наркомату оборони, а проблему використання глауконітів для пом'якшення води вирішено лабораторно. Натомість подальші дослідження гальмувалися Облхімтрестом, а не його «шкідницькими» діями.

Обвинувальний висновок у справі Олександра Мікея підготовлено 26 грудня 1937 р. молодшим лейтенантом держбезпеки Коганом після чого підписаний керівником Управління НКВС по Дніпропетровській області старшим майором Ю. Кривцем (26 грудня 1937 р.) і помічником прокурора СРСР М. Рагінським (13 січня 1938 р.). Слідство стверджувало, що «розкрило і ліквідувало контрреволюційну троцькістсько-меншовицьку шкідницько-троцькістську організацію», одним з учасників якої був Олександр Мікей, завербований С. Семковським у 1934 р. Обвинувачення проти Мікея зводилися до трьох пунктів: активна участь у «контрреволюційній троцькістсько-меншовицькій інженерній терористичній організації», що ставила за мету «реставрацію капіталізму»; обізнаність і солідарність з «терористичними задумками»; «проведення вербування нових учасників»³¹. Слідство заявляло, що Олександр Мікей «винним себе визнав» і «викривається» на підставі показів інших фігурантів справи, зокрема

²⁸ АП УСБУ в ДО. Арк. 48–49.

²⁹ Там само. Арк. 50–52.

³⁰ Там само. Арк. 28–34.

³¹ Там само. Арк. 53–56.

Скідельського, Куїса, Фінкельштейна, а також очними ставками. Зауважимо, що це формулювання повністю ігнорувало фактичні свідчення, де інші обвинувачувані (Ведерко та Харитонов) відмовились підтвердити «покази» Мікея.

13 січня 1938 р. в Києві відбулася виїзна сесія Військової колегії Верховного суду СРСР. За результатами засідання прийнято такі рішення: погодитися з обвинувальним висновком; судити О. Я. Мікея за ст. 20, 54–8 та 54–11 КК УРСР; слухати справу на закритому засіданні, без виклику свідків, у порядку постанови ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.³² Це передбачало прискорений судовий процес: слідство – до 10 днів; обвинувальний висновок вручали за день до суду; виключалися участь адвоката, відкритість засідання та право на оскарження. Таким чином, уся процедура – від сфабрикованих свідчень до прискореного суду – була спрямована на винесення заздалегідь визначеного обвинувального вироку, без шансу на справедливість.

15 січня 1938 року у Києві відбулося закрите судове засідання виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР. Голова суду Орлов оголосив, що справа проти Олександра Мікея, звинуваченого за ст. 20, 54–8, 54–11 КК УРСР, буде розглянута без виклику свідків.³³

Під час засідання Мікей заявив, що він не визнає себе винним і відмовляється від усіх своїх «показів», наданих під час попереднього слідства. Він пояснив, що обмовив себе через «виключно моторошне оточення» в камері і не знав про існування жодної «антирадянської організації». У своєму останньому слові науковець просив лише про одне – надати йому можливість працювати в будь-яких умовах.

Незважаючи на відмову від своїх «зізнань» і заперечення звинувачень, суд визнав Олександра Мікея винним в «організаційному зв'язку» із Семковським, проведенні «шкідницько-підривної роботи» та «вербуванні» нових учасників. Військова колегія Верховного суду СРСР засудила Олександра Мікея до десяти років тюремного ув'язнення, з позбавленням політичних прав на п'ять років та конфіскацією майна. Термін ув'язнення обчислювався з 30 травня 1937 року (дня арешту).³⁴

21 квітня 1939 року Олександр Мікей подав скаргу³⁵ Верховному прокурору СРСР, у якій детально виклав усі несправедливості своєї справи. Його роз'яснення, вочевидь, стали підставою для перегляду справи.

Відкидаючи належність до будь-яких «контрреволюційних організацій», Олександр Мікей стверджував, що обвинувачення ґрунтувалися на «свідомо неправдивих, провокаційних та наклепницьких показах» інших підсудних. У розріз із матеріалами попереднього слідства, зокрема протоколами власних допитів, де були зафіксовані його контакти з академіком Семковським, він заперечив навіть їхнє особисте знайомство, додавши, що єдиний раз як слухач спостерігав за виступом академіка на конференції в Одесі у 1933 р.

Олександр Мікей стверджував, що його «зізнання» були отримані під впливом «сильного психологічного тиску з боку слідчих» і «камерної обробки» співкамерників, а спроба одного з них накласти на себе руки чи не найбільше справила на нього враження, після чого він злякався й обмовив себе.

У заяві наголошувалося на неправдивих свідченнях, зокрема його власних, що не знайшли підтвердження під час очних ставок з іншими підслідними (Ведерком і Харитоновим). Олександр Мікей, як і під час допитів, вкотре спростував звинувачення у «шкідництві», яке не зафіксоване у протоколах, натомість вміщено в обвинувальному висновку. Він підкреслював відсутність зв'язку між власною науковою діяльністю та інженерною спільнотою, що, на його думку, унеможливлювало його участь в «інженерській групі» і відповідно «шкідництві». А обвинувачення в «тероризмі» Мікей взагалі саркастично назвав «кепським анекдотом».

³² АП УСБУ в ДО. Арк. 57.

³³ Там само. Арк. 59–59зв.

³⁴ Там само. Арк. 60–60зв.

³⁵ Там само. Арк. 81–83зв.

Нарешті, піддавалося сумніву в об'єктивності й дотриманні належних процесуальних дій саме судове засідання 15 січня 1938 року. Воно тривало лише 2–3 хвилини, без виклику свідків, які могли підтвердити його невинність. Незважаючи на те що на суді Олександр Мікей відмовився від своїх попередніх «показів» і заперечив провину, цей факт не вплинув на остаточний вирок.

На момент написання скарги Олександр Мікей уже провів 23 місяці в ув'язненні, що, за його словами, стало «занадто важкою розплатою за хвилини малодушності». Сподіваючись на справедливість, він прохав «втрутитися» органи юстиції в його справу. Урешті-решт, за результатами вивчення цієї скарги проведено перевірку, в межах якої помічник військового прокурора Камлов у квітні 1940 р. допитав свідків.

Хоч у матеріалах опитувань свідків містилися не лише позитивні відгуки, але жоден із них не підтвердив звинувачень у «шкідництві» або «контрреволюційній діяльності», як власне і те, що Мікей був залучений до політичної роботи. Так, його колеги Олександр Зубко і Розалія Ринська (обидва члени ВКП(б)) дали негативні характеристики йому як викладачу, проте заявили, що ніколи навіть не чули про його діяльність на ідеологічному фронті³⁶. Позитивні відгуки про Мікея слідчий отримав від його наукового керівника Леоніда Іванова та управсправами ДДУ Катерини Гаврилової, які так само підтвердили, що Мікей ніколи не висловлював невдоволення радянською владою і не займався «шкідництвом»; опитувані також заперечили його зв'язки з іншими фігурантами справи щодо участі в контрреволюційній організації³⁷.

У підсумку ініційованою згори перевіркою встановлено таке: співробітники УНКВС Дніпропетровської області практикували незаконні арешти, побиття та пряму фальсифікацію кримінальних справ. Працівники НКВС О. О. Волков, М. Л. Коган та Ю. Х. Кривець, які безпосередньо брали участь у розслідуванні справи Мікея і пов'язаних з нею справ «паритетного центру» та «інженерської групи», у 1940–1941 роках були засуджені як «вороги народу» та фальсифікатори кримінальних справ³⁸. Незважаючи на це, справу Олександра Яковича Мікея так і не переглянуто на його користь.

З початком хрущовської «відлиги» Олександр Мікей подав ще одну заяву Верховному прокурору СРСР [дату не зазначено. – *Авт.*]. У ній, так само як і раніше, виклав усі деталі своєї справи, стверджуючи, що підписав «завчасно наклепницькі покази» через «сильний моральний (майже гіпнотичний) вплив слідчих». Він просив переглянути справу, реабілітувати його та поставити перед урядовими органами питання про зняття судимості³⁹.

З тексту заяви дізнаємося і про трагічні сторінки життя Олександра Яковича в неволі, наслідки репресій. Десятирічне ув'язнення вчений відбував у таборах на Колімі, в Хабаровському та Красноярському краях, після чого був звільнений у 1947 р. Роки суворого табірної життя не промайнули безслідно – він став інвалідом: мав паралічне ураження лівої половини тулуба, ампутовані в результаті обмороження і гангрені фаланги чотирьох пальців правої руки. До всього цього додавалася ще проблема – Мікей був безробітним і не отримував пенсії.

У 1955 р. в процесі перевірки справи Мікея помічник військового прокурора упродовж 20 травня – 6 червня 1955 р. провів додаткові допити – як самого Олександра Яковича, так і його колишніх колег, студентів. Мікей знову підтвердив, що його «зізнання» були сфальсифіковані, а імена фігурантів справи були названі слідчим. Він наполягав, що ніколи не належав до жодних «контрреволюційних організацій» і чесно працював. Марія Єременко (доцентка ДДУ)⁴⁰, Яків Гречний (доцент Металургійного інституту)⁴¹, Катерина Гаврилова (управсправами ДДУ), Леонід Рейнгарт (завідувач

³⁶ АП УСБУ в ДО. Арк. 84–84зв.; 87–87зв.

³⁷ Там само. Арк. 85–85зв.; 86–86зв.

³⁸ Там само. Арк. 95–98, 91–93.

³⁹ Там само. Арк. 88–88зв.

⁴⁰ Там само. Арк. 64–64зв.

⁴¹ Там само. Арк. 68–68зв.

кафедри ДДУ)⁴² та Йосип Танатар (родич, завідувач кафедри Гірничого інституту)⁴³ підтвердили його чесність, працелюбність, талановитість і високий професіоналізм, а також відсутність будь-якої антирадянської діяльності.

Додаткова перевірка оглядових довідок за архівно-слідчими справами інших фігурантів (С. Ю. Семковського, М. Г. Куїса, М. Б. Комаровського) засвідчило відсутність доказів, які підтверджували звинувачення Олександра Мікея. Так, у справі С. Семковського прізвище Мікея взагалі не згадувалося, а свідчення інженера Мойсея Юдицького про «шкідництво» Мікея й отриману «колосальну суму грошей»⁴⁴ за незакінчену наукову роботу було чи не єдиним бездоказовим джерелом цих звинувачень. У процесі реабілітації, що розпочався в 1956 р., враховано і факт викриття слідчих, які вели справу Мікея в 1937 р. Це безпосередньо підтвердило його слова про тиск та фабрикацію.

Отже, за результатами перевірки Військова колегія Верховного суду СРСР постановою № 4н-0843/56 від 14 березня 1956 р. скасувала вирок від 15 січня 1938 р. Справу щодо О. Я. Мікея припинено через відсутність складу злочину. Суть рішення про реабілітацію роз'яснили особисто Мікею, про що взято розписку. У ній він також зазначив, що не претендує на повернення раніше конфіскованого майна.

Висновки. Справа Олександра Мікея є показовим прикладом фабрикації кримінальних справ радянськими репресивними органами в період «Великого терору». Вона демонструє не лише особисту трагедію, а й практику порушення прав людини з боку НКВС в умовах сталінського тоталітарного режиму.

Обвинувачення Олександра Мікея в належності до «контрреволюційної троцькістсько-меншовицької шкідницько-терористичної організації» були безпідставними та сфабрикованими. Це підтверджується: відсутністю реальних доказів; відмовою від «зізнань» під час суду та очних ставок; непослідовністю і суперечностями в матеріалах справи; фальсифікаціями і застосуванням незаконних методів слідства; формальним характером судового процесу.

Незважаючи на жорстокість репресивної машини, наполегливість Олександра Мікея, його звернення та покази нових свідків дозволили домогтися реабілітації в 1956 році. Однак десятирічне ув'язнення в таборах завдало непоправної шкоди його здоров'ю, кар'єрі та особистому життю. Ця історія – трагічне нагадування про ціну, яку платила невинна людина в період сталінських репресій.

REFERENCES

1. Aleksandr Jakovlevich Mikej [Alexander Yakovlevich Mikey]. https://cyclowiki.org/wiki/Александр_Яковлевич_Микей (in Russian).
2. Barash, Ju. S. (2008). Vklad dnepropetrovskih karaev v nauku [The contribution of the Karaites of Dnipropetrovsk to science]. *Svjatyni i problemy sohraneniya jetnokul'tury krymskikh karaimov-karaev: Materialy nauchno-prakticheskoy konferencii*. Simferopol': DOLJa, 29–30 (in Russian).
3. Beljakov, L. P. (1999). Lagernaja sistema i politicheskie repressii (1918–1953) [The camp system and political repression (1918–1953)]. Moskva; Sankt Peterburg: VSEGEI (in Russian).
4. Chentsov, V. V., Yelinov I. M. (2002). Intelihentsiia i vlada na Dnipropetrovshchyni. Deyaki shtrykhy do vzaïmy. (1937–1938 roky) [The intelligentsia and the authorities in Dnipropetrovsk region. Some insights into their relations. (1937–1938)]. *Hrani*, 3 (23), 19–28 (in Ukrainian).
5. Geologi vysshih uchebnyh zavedenij Juzhnoj Rossii. Ocherki po istorii geologi-cheskih znanij [Geologists of Higher Educational Institutions in Southern Russia. Essays on the History of Geological Knowledge]. (1972), 15, Moskva: Nauka, 188 s. (in Russian).
6. Kuzmenko, M. M. (2002). Osoblyvosti politychnykh represii proty pedahohiv Dnipropetrovshchyny v 1930-kh rr. [Features of political repression against teachers in Dnipropetrovsk region in the 1930s]. *Hrani*, 5 (25), 14–19 (in Ukrainian).

⁴² АП УСБУ в ДО. Арк. 65–65зв.

⁴³ Там само. Арк. 66–67.

⁴⁴ Там само. Арк. 72–73.

7. Makarenko, D. Ye. (1995). Znedolene zhyttia profesora I. Ya. Mikeia [The unfortunate life of Professor I. Ya. Mikey]. *Heolohichnyi zhurnal*, (1), 106–107 (in Ukrainian).
8. Makarenko, D. Ye. (2007). Holhofa ukrainskykh heolohiv: zb. biohraf. informatsii [The Calvary of Ukrainian Geologists: Collection of Biographical Information]. Kyiv: Lohos, 188 s. (in Ukrainian).
9. Mikej Aleksandr (Isaak) Jakovlevich [Mikey Alexander (Isaac) Yakovlevich]. URL: <https://bessmertnybarak.ru/books/person/1729516> (in Russian).
10. Mikej Aleksandr (Isaak) Jakovlevich [Mikey Alexander (Isaac) Yakovlevich]. (1999). *Repressirovannye geologi* (3-e izd.). Moskva; Sankt Peterburg, 215–216 (in Russian).
11. Mikej Aleksandr Jakovlevich (1901) [Mikey Alexander Yakovlevich (1901)]. [https://ru.openlist.wiki/Микей_Александр_Яковлевич_\(1901\)](https://ru.openlist.wiki/Микей_Александр_Яковлевич_(1901)) (in Russian).
12. Mikej Aleksandr Jakovlevich [Mikey Alexander Yakovlevich]. https://ru.wikipedia.org/wiki/Микей_Александр_Яковлевич (in Russian).
13. Mikej Aleksandr Jakovlevich [Mikey Alexander Yakovlevich]. (1992). *Karaimy. Materialy k serii «Narody i kul'tura»*, Kniga 2, 14, Moskva: Nauka (in Russian).
14. Mikiei Oleksandr Yakovych [Mikey Alexander Yakovich]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Микей_Олександр_Якович (in Ukrainian).
15. Mykei Oleksandr Yakovych [Mikey Alexander Yakovich]. (2018). *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*: u 30 t. (I. M. Dziuba ta in., red. kol.), 20. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy (in Ukrainian).
16. Nauka i nauchnye rabotniki SSSR. Nauchnye rabotniki SSSR bez Moskvy i Leningrada [Science and scientists of the USSR. Scientists of the USSR excluding Moscow and Leningrad]. (1928). Moskva: Komissija «Nauchnye uchrezhdenija i nauchnye rabotniki SSSR», VIII, 810 s. (in Russian).
17. Polkanov, D. (2009). Aleksandr Mikej [Alexander Mikey]. <http://karai.crimea.ru/213-aleksandr-mikej.html> (in Russian).
18. Povernennia iz nebuttia: Dokum. i mater. pro zhertvy stalinskoho svavillia u Dnipropetrovskomu universyteti [Return from oblivion: Documents and materials about the victims of Stalin's tyranny at Dnipropetrovsk University]. (1995). Dnipropetrovsk: Promin, 122–123 (in Ukrainian).
19. Profesory Natsionalnoho hirnychoho universytetu. 1899–2009 [Professors of the National Mining University. 1899–2009]. (2009). Dnipropetrovsk: NHA Ukrainy, 188 s. (in Ukrainian).
20. Profesory Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Dniprovskia politekhnika». 1899–2019 [Professors of the National Technical University «Dnipro Polytechnic». 1899–2019]. (2020). Dnipro: NTU «DP», 487 s. (in Ukrainian).
21. Svitlenko, S. I., Myronchuk V. D. (2018). Mykei Oleksandr (Isaak) Yakovych [Mikey Alexander (Isaac) Yakovich]. *Profesory Dniprovskoho natsionalnoho universytetu imeni Olesia Honchara: biobliohrafichnyi dovidnyk*. Dnipro: LIRA, 209–210 (in Ukrainian).
22. Ternovskyi, A. M. (2008). Mikei O. Ya. [Mikey O. Y.]. *Profesory Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu imeni Olesia Honchara: Biobibliohraf. dovidnyk*. Dnipropetrovsk: Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu, 307–308 (in Ukrainian).
23. V. I. Vernadskyi i Ukraina: z lystuvannia [V. I. Vernadsky and Ukraine: from correspondence]. (2019). Kn. 2: K–Ia. Ofitsiine. Rodynne / S. M. Kirzhaiev, K. Ye. Novokhatskyi, L. M. Yaremenko ta in., uklad. Kyiv: NAN Ukrainy, 1040 s. (in Ukrainian).
24. Za vidsutnistiu skladu zlochynu... (do istorii politychnykh represii 20-kh – pochat-ku 50-kh r.r. XX st. u Dnipropetrovskomu hirnychomu instytuti) [In the absence of a criminal offence... (on the history of political repression in the 1920s–early 1950s at the Dnipropetrovsk Mining Institute)]. (2004). Reabilitovani istoriiei. Dnipropetrovsk: NHU, 232 s. (in Ukrainian).

Received 15.08.2025

Received in revised form 22.09.2025

Accepted 24.09.2025